

BRYOLOGIAI JEGYZETEK ERDÉLYBŐL.¹⁾

Dr. Demeter Károly ref. coll. tanártól.

A Királyhágón inneni részekből feljegyzett lombosmohok legújabb keletű összefoglalását abban az enumerációban találjuk, a melyet a florisztikánk terén elévülhetetlen érdemeket szerzett néhai Fuss Mihály közölt 1878-ban a nagy-szebeni Arch. d. Vereins für Siebenbürg. Landeskunde új folyamának 14. kötetében.²⁾ E rendszeres elősorolás felöleli az azon évig Erdélyből ismert összes virágtalan növényeket, és ezek között a lombosmohok fajsámát 379-nek tünteti fel.

Az Erdélynél kisebb, mert csak 840 □ mf. területtel bíró, de a növényzet alaki gazdagságára kétségtelenül igen kedvező fekvésű Sziléziában Limpricht szerint³⁾ már 1876-ban 485 faj honi lombosmoha volt ismeretes, tehát 100-al is több, mint bérczes hazánkban 1878-ig.

Ez egybevetés míg egyfelől a sziléziai bűvároknak e téren már hosszabb idő óta nagy szorgalommal és szép sikerrel folytatott működéséről teszen tanubizonyságot — hiszen Szilézia általában egyike a legjobban átkutatott flóra-területeknek az egész földkerekségen —; addig másfelől következtetnünk enged arra, hogy Sziléziánál nagyobb kiterjedésű s geologiailag nem kevésbé változatos és a vegetációra annyira kedvező természeti viszonyokkal megáldott szűkebb hazánkban, még nem csekély eredménnyel jutalmazhatják a kutatók fáradozását a növényvilág e kedves alakjai. —

¹⁾ Felolvastatott a f. é. ápr. 18-án tartott szakülésen.

²⁾ „Systematische Aufzählung der in Siebenbürgen angegebenen Kryptogamen.“ III. füzet, 658 és k. l.

³⁾ Cohn, Kryptogamen-Flora v. Schlesien. 1876. I.

Én ez alkalommal a tisztelt Szakosztálynak néhány lombosmohát kívánok bemutatni az erdélyi részekből, mint olyanokat, a melyek Fuss lajstromában felvéve nincsenek, sem azóta országrészünk polgáraiként az irodalomban nem említettnek, tehát Erdélyre nézve újak.

Isothecium myurum (Pollich) Brid. var. γ *robustum* Br. eur. Schimp. Syn. Ed. 2. p. 629. A vén fák gyökerén, köveken, sziklákon közönséges törzsalaknál ritkább, természetesebb, másodlagos szárai felegyenesedők, tömötten faalakulag elágazók, ágai és ágaeszkái tompák. A homoródi fürdő mellett levő „Szépvölgyben“ fenyőfa odvából gyűjtötte a feleségem 1882. jul. havában.

Fontinalis gracilis Lindb. Not. Sällsk. pro F. et Fl. fenn. Förh. IX. 1868. A *F. antipyretica* L.-hez közel álló s főleg némely változatában annyira közeledő faj, hogy Schimper el sem ismeri faji jogosultságát, hanem egyszerűen a Linné-féle faj varietásának tekintve, Synopsisában (ed. 2. p. 553) mint *F. antipyretica* L. var. γ *gracilis*-t írja le, különösen azzal indokolva, hogy e mohának számos olyan példányát találta a magas Voge-sek patakjaiban, a mely példányok a legszebb átmenetet mutatták a törzsalakhoz. Tagadhatatlan azonban, hogy a Lindberg-féle faj tipikus alakjában határozottan különbözik az *antipyretica*-tól: karcsubb termetével, kevésbé élesen 3 szegletű s finoman hegyzett ágai-val, gerinczük hosszában mindig hasadt leveleivel, keskenyebb és rendszeren kétszer oly hosszú levélsejtjeivel. E jellegek alapján Limpricht, Juratzka, Braithwaite és mások is, magukévá téve a finn bryolog felfogását, elismerik e növény faji rangját. — Nemesak szűkebb körű hazánkból, de tudtomra egész Magyarországból sincs még leírva, holott a havasi völgyek gyors folyású patakjaiban a szomszéd Ausztriának már nem egy tartományából, így pl. Felső-Ausztriából, Tirolból, Krajnából, Dalmáciából stb. ismeretes. — A bemutatott steril példányt Z. Benkő Gábor úr gyűjtötte Hunyadmegyében s hozám a következő jelzéssel küldötte: Malomviz, Sebes folyóban, 1882. aug. 29. Én azt még abban az évben a czímül kitett fajhoz tartozónak határoztam meg; de nem lévén hiteles exsiccatumom, a melylyel összehasonlítsam, egy próbát küldöttem belőle magának Lindbergnek, a kitől csakhamar egy viszonzásúl küldött eredeti finnlandi példány kíséretében kaptam a megnyugtató értesítést, hogy a

szóban forgó moha kétségtelenül az, a minek én determináltam volt.

Hedwigia ciliata (Dicks.) Ehrh. var. δ *viridis* Schimp. Syn. Ed. 2. p. 283. E faj varietásai számos középalkalal mennek át egymásba és a törzsalakba, de a var. *viridis*-t mégis jól megkülönböztethetővé teszik a többitől: karesubb termete és zöld színű, igen rövid hyalin hegyű levelei. A Schimpertől leirt 4 varietás közül eddigelé csak a var. β *leucophaea* volt ismeretes hazánkból. — A bemutatott steril példány homoródi eredetű; az ú. n. „nagykaszármá“-val szemben levő fenyvesből szikláról szedte a feleségem 1882. jul. havában. A gyűjtött anyagban a törzsalak és e varietás között álló átmeneti alakot is találtam.

Grimmia leucophaea Grev. in Wern. Trans. IV. p. 87. Schimp. Syn. Ed. 2. p. 261. Tudásom szerint egész Magyarországra nézve új. Szürkés-szennyeszölden fénylő párnaszerű gyp, alsó levelei kisebbek, széles lándsa alakúak, hegyesek, a felsők hosszukók, csúcsukon lekerekítettek, hyalinok (soknál rozsdássárgák) és hosszú, finoman fogazott, hyalin szőrbe futók; a levelek széle lapos, sejtjeik kerekded-négyzetesek, átlátszatlanok, kivéve a levél alján a vékony ér mellett 2--6 sor hosszukó épnégyszögű sejtet, a melyek áttetszők vagy éppen átlátszóak. A levélszárnyak lekerekített alapjáról és négyzetes sejtjeikről, valamint gypének szürkés színéről könnyen felismerhető faj. — A bemutatott példány termőhelye szintén a homoródi fürdő, hol az Udvarhely felé vivő régi országút mellett egy kőről szedte a feleségem 1882. jul. hóban.

Orthotrichum leucomitrium Bruch in Brid. Bryol. univ. I. p. 789. Schimp. Syn. Ed. 2. p. 333. Ritka faj, a mely egész Magyarországnak egyetlen pontjáról sincs még említve és Ausztriának is¹⁾ kevés lelethelyéről ismeretes. Egyetlen párnácskát gyűjtött a feleségem 1882. jul. hó elején a homoródi fürdő mellett levő fűrészmalom felett egy égerfa ágáról, és én azt egy Schimpertől eredő hiteles példánynyal gondosan összehasonlítva, minden kétséget kizárólag e fajhoz tartozónak találtam. — Levelei hosszukó lándsa alakúak, szélükön erősen visszatűrtek, csúcsukon majdnem tompák és szabálytalanul szemölcsösek; ♂ virágai rövid ágak végén állók,

¹⁾ V. ö. Juratzka, Die Laubmoosflora v. Oesterreich-Ungarn, p. 210.

antheridiumok hosszaeska nyelen, kevés számú paraphysissal (Schimper diagnosisjának az a pontja tehát, mely azt mondja: „antheridia paraphysata,“ nem minden esetben áll meg, ha ugyan általában nem észlelethiba); sipkája kúpos harang alakú, fehérlő. és kissé barnás hegye alatt kevés szőrrel ellátott; tokja hosszukó-tojásdad, igen csinos formájú, sárgásbarna, 8 keskeny bordával, kiürülve a száj alatt nincs összefüszve; fedője magasan boltozott, rövid hegyű, citromsárga, utoljára narancsszínű; perisztom-fogai párjával állók, egészen alapjukig szabadok, sárgállók, tömötten szemcsések, a ciliák fonalalakúak, egymással és a perisztom-fogakkal egyenlő hosszúak, itt-ott fogszerűen kiálló függelékekkel, víztiszták, igen finoman pontozottak; spórái zöldesbarnák, finoman szemölcsök, 0,020—0,028 mm. átmérőjűek (Juratzka 0,016—0,025 mm.-re teszi e faj spóráinak átmérőjét). — Különbözik a vele könnyen összetéveszthető *Orth. pallens* Bruch-tól természetesebb voltával, lágy, csúcsukon szélesebb, laza sejttű leveleivel, hosszabb, fehérlő, kevés szőrű sipkájával, finom, élesen kiálló tok-bordáival, magasan boltozott, rövidhegyű fedőjével. Különösen nagy spóráival az *Orth. Rogeri* Brid.-re is emlékeztet, de szemesebb vizsgáló e fajt illetőleg csúcsukon szélesebb, majdnem nyelv alakú leveleiben és meztelen sipkájában biztos megkülönböztető jeleket lát.

Brachythecium plumosum (Swartz) Br. et Sch. var. β *homomallum* Br. et Sch. Schimp. Syn. Ed. 2. p. 658. Ugyancsak Homoródon találta a feleségem az Udvarhely felé vezető régi országút mellett kősziklán. — Valamivel karesubb természetével s kissé sarlóalakulag görbült, keskenyebb és egyoldalra tekintő leveleivel különbözik a törzsalaktól.

Hypnum virescens Boulay Flore crypt. de l'Est, p. 245. *H. irrigatum* Zetterst. Pyreneern. Mossveget. in K. Vet. Acad. Handl. Stockholm. E moha kissé zavaros synonymiáját Renauld tisztázta.¹⁾ A Schimper Synopsis 1. kiadásában előforduló *H. commutatum* var. γ *fluctuans* minden megjegyzés nélkül hiányzik a 2. kiadásban s helyette ebben a *H. falcatum*-hoz — a melyet az 1. kiadásban mint varietást, de ebben már mint önálló fajt ír le — 2 új varietás van csatolva, ú. m. γ *virescens* és δ *pachy-*

¹⁾ Rev. Bryologique, 5. Année (1878), No. 1.

neuron. Ámde ha elfogadjuk a *H. falcatum* faji jogosultságát, akkor szükségképpen a *H. commut.* var. *fluct.* sem tekinthető többé varietásnak, mivel folyami lakós létére oly viszonyban áll a törzsalakhoz, mint a maga Schimper által is külön fajnak elismert *H. fallax* Brid. a *H. filicinum* L.-hez: ez okból Limpricht¹⁾ tényleg faji rangra emeli *H. napaeum* néven. E szerint *H. commutatum* var. γ *fluctuans* Schimp. Syn. Ed. 1., továbbá *H. falcatum* var. γ *virescens* és var. δ *pachyneuron* Schimp. Syn. Ed. 2., úgyszintén *H. napaeum* Limpr. -- synonymok. Azonban Renauld eredeti példányok gondos egybevetése alapján kiderítette, hogy a Pyrénéi hegyeken Zetterstedt-től gyűjtött s ugyancsak ő tőle már 1865-ben *H. irrigatum* néven új fajként leírt moha a fennebbi nevek alatt forgalomba került mohokkal tökéletesen azonos; sőt megegyezik velök az is, a melyet Boulay 1868-ban a Svájci Jurán a Suchet gyors patakjaiból gyűjtött s a melyre nézve ő maga azt jegyzi meg,²⁾ hogy talán illő volna önálló fajként különböztetni meg *H. virescens* néven. Ez utóbbit Geheeb s a francziák között különösen Renauld ez idő szerint csakugyan külön faj képviselőjének tekintik, s bárha a prioritás jogán a Zetterstedt-féle elnevezést illetné az elsőség, mégis, minthogy a Boulay-féle növényben látják a typust a legaccentuáltabb kifejezésében: a *H. virescens* Boul. fajnevet kívánják számára fenntartani; a Venasque-i *H. irrigatum* Zetterst.-et és a Magas-Tátráról gyűjtött *H. napaeum* Limpr.-et pedig e faj formáinak tekintik, mint a melyek némileg eltérnek a typustól rövidebb, vékonyabb, görbült és szabálytalanul elágazó vagy majdnem egyszerű és nem nyalábosan szárnyalt szárakkal.

A mi a typicus Boulay-féle *H. virescens*-t illeti, annak főbb jellemvonásai a következők: a *Fisidens grandifrons*-ra emlékeztető sötét olajzöld szín, az idősebb levelek megmaradó, serteszerű ereitől érdes szár-alja, rendszeren nyalábosan-szárnyas elágazás, mindenekfelett a levélér hosszúsága és az aránylag rövid levélcúson kiszélesedése, a levelek kevéssé redős volta és a különböző alakú paraphyllonok aránylag csekély száma.

¹⁾ I. m. I. p. 416.

²⁾ I. m. p. 246.

A múlt év nyarán hazánk déli havasain járva, aug. hó 4. a Buceacs „Vurfu Obersia“ nevű havasrészén, a futófenyő táján, egy patak gyors vizétől mosott mészköven meglehetősen mennyiségben találtam steril állapotban egy mohát, a mely e diagnosissal elég jól megegyezik. Boulayhoz fordultam vele, a ki csakhamar a legnagyobb szivességgel válaszolt megkeresésemre s egyszersmind az ő fájának két különböző termőhelyről gyűjtött példányával is megtisztelt. Ítélete az én vizsgálatom eredményét megerősítette. — Később a gyűjtöttem anyag teljes átvizsgálásánál oly példányokra is akadtam, a melyek a Boulay-féle növénynél gyérebbe szárnyalt és majdnem egyszerű szárúkkal közelebb állanak a Zetterstedt-féle növényhez. Azonban más érdekes fajrokonsági viszonyokat is észleltem ugyanezen az anyagon. Találtam ugyanis benne oly gyepeeskét, a melynek színe szennyes sárgászöld, szára alig szárnyasan-ágas, paraphyllonai számossabbak és a levelek ere is a hosszabb, lándsás hegyű csúcson kevésbé szélesedik ki s a csúcs végét nem éri el — oly jellegek, a melyek a *H. falcatum* Brid.-re emlékeztetnek; sőt olyat is, a mely levelei szélesebb részének szélesebb sejtjeivel a *H. commutatum* Hedw.-hez közeledik. E körülmény annyival érdekesebb, mert illusztrálja e fajok közel rokonságát s egyszersmind némileg igazolja Schimpernek azt az eljárását, a mely szerint a *Bryologia europaeában* és *Synopsis* 1. kiadásában a *H. falcatum*-ot a *H. commutatum* alakkörébe vonta. — Végül megjegyzem, hogy Gravet az európai lombosmohokról a múlt évben közzéadott egybeállításában¹⁾ megadja a Zetterstedt-féle fajnévnek az őt illető elsőséget; Boulay pedig — a mint levelében közölte velem — munkájának nemsokára sajtó alá kerülő újabb kiadásában a *H. virescens*-t a *H. commutatum* alá fogja rendelni mint alfajt, még pedig a prioritás jogának szem előtt tartásával *H. irrigatum* (Zetterst.) néven, és ezzel ő maga is elismeri növénye egyezését a Zetterstedtével.

Maros-Vásárhely, 1884. ápr. 10.

¹⁾ „Enumeratio Muscorum Europaeorum.“ Rev. Bryolog. 10. Année (1883), No. 2.